

Demokracie

Co je demokracie?

- *Demos* = lid, *kratos* = síla, moc, vláda
- demokracie = „vláda lidu“
- Aténská demokracie
- **Platón, Aristoteles**: oba považují demokratický způsob vlády za nesprávný
- Současný význam pojmu se od významu, který mu přiřkládali Platón a Aristoteles, dosti odlišuje.

Uvažujeme-li o demokracii jako o způsobu vládnutí, vyvstávají následující klíčové otázky:

- Koho máme na mysli, když hovoříme o vládě lidu?
princip politické rovnosti
- Kdo tedy vládne komu?
- Jak by měl lid vládnout?

Co je demokracie?

A. **Lincoln** (1864): „Vláda lidu, prostřednictvím lidu a pro lid“ (*government of the people, by the people and for the people*)

- lid vládne sám × legitimita díky souhlasu lidu
- výkon moci lidem (účast na vládnutí)
- ve prospěch společného blaha

Obecná normativní definice:

Demokracie = forma vlády *většiny* při zachování práv
menšin

Rozlišujeme dvě formy demokracie:

- Přímá (participativní) – lidé se bezprostředně podílejí na úkolech spojených s vládnutím.
- Zastupitelská (reprezentativní) – lidé vybírají politiky, kteří za ně/v jejich jménu budou vládnout.

Demokratické transformace (R. Dahl)

1. antické Řecko (*klasická dem.*) a Řím (*republikánská tradice*)
2. znovuoživení demokratických idejí (17. a 18.st.)
3. zrod národních států (18.-19. století) – akceptace *zastupitelského* charakteru dem.
4. demokracie v nadnárodních útvarech (počátek 21. století)

Klasické modely demokracie

- klasická demokracie (model *polis*)
- demokracie jako ochrana (*protective democracy*)
- demokracie jako nástroj rozvoje (*developmental democracy*)
- deliberativní demokracie (demokracie jako diskuse) - protiklad volební demokracie

1. Přímá demokracie, republikanismus

- Kořeny v antickém Řecku (6. stol. p. nl.)
 - Lidové shromáždění, Rada pěti set, Výbor rady
 - soudy a soudní poroty
 - střepinový soud (ostrakismus)
- S rostoucí rozlohou obce (římská republika/císařství) => rozvoj **republikánské tradice**
- N. **Machiavelli** – reformulace republikánských ideálů v renesanci

2. Protektivní (ochranná) demokracie

Liberalismus a demokracie

J. **Bentham**, hl. představitel *utilitarismu*

- cíl = maximalizace štěstí a minimalizace strastí
- Cílem demokracie je dát občanům co největší prostor k tomu, aby žili tak, jak se sami rozhodnou.

„**negativní kontrola**“ politické elity prostřednictvím pravidelných voleb (tj. přijetí *zastupitelského* principu)

- postupné přijímání **všeobecného hlasovacího práva (Bentham)**

3. Rozvojová (vývojová) demokracie

J.J. **Rousseau** – radikalizace demokratických představ; reformulace **přímé demokracie**

John Stuart **Mill** – definitivní propojení myšlenky liberalismu a demokracie

- představa **kultivace** jedince i společnosti
- politická **participace** pro získání určitého stupně občanského vzdělání (demokracie jako výchova)
- nebezpečí:
 - (a) nedostatečných duševních schopností lidu
 - (b) ovlivnění vlády zájmy, jež nesměřují k všeobecnému blahu (potlačení práv menšin ve jménu lidu)

3. rozvojová (vývojová) demokracie

Alexis de **Tocqueville** – analýza a interpretace systému vlády v USA

- lidská rovnost se realizuje právě v demokratické formě vlády

- nebezpečí:

(a) **tyranie většiny, tyranie veřejného mínění**

(b) **nivelizace** („zestejnění“) společnosti

(c) přílišného **individualismu**

(d) **demokratický despotismus** – ztráta svobody ve prospěch rozšiřování funkcí státu → **infantilizace** společnosti

4. Deliberativní demokracie

- Důraz na způsob formování a formulování politických preferencí a hodnot
- Jürgen **Habermas** – cílem je *nepřímé* ovlivňování politické sféry prostřednictvím veřejných fór, diskusí apod.
- Potřeba diskuse k definování veřejného zájmu.

Ukázky různého pojetí demokracie

Úryvky z textů českých politologů ke studentským protestům (jaro 2012)

K úkolům vysokoškolského učitele nepatří v první řadě společenská radikalizace vlastních studentů, ale jejich výchova směrem k bystřejšímu intelektuálnějším rozlišování a vedení k poznání, že svět není černobílý, že se nedělí na „špinavou politiku“ a čistou „občanskou společnost“, na „neschopného ministra“ a na „ušlechtilé akademiky“. Postrádáme v akademické obci hlasy, které by promyšleně hodnotily všechna pro a proti a které by hledaly místo revolty kompromisy, na nichž stojí demokracie. Nezpochybujeme povinnost obrany, nebo dokonce zásadní revolty, ale přece jen se domníváme, že tyto výsostné lidské činy by měly být vyhrazeny skutečnému ohrožení lidských práv a svobod, nikoli jedné politické kauze.

Z principu věci není praktické každodenní fungování demokracie založeno na předem daném konsensu.

Demokratický způsob vlády stojí naopak na myšlence toho, že v každé společnosti existují různé a často rozporuplné postoje ke konkrétním politickým otázkám – reforma vysokých škol, kde postavit dálnici, jestli zdanit víno. Demokracie je primárně o střetu těchto různých pohledů a až po těchto vyjednáváních, které mohou mít různou podobu, dochází ke konečnému kompromisu. Pokud jeden hlas diskuse bezohledně válčuje ty ostatní, jako v současné české politice, nelze se divit, když se vyjednávání přesunou od jednacího stolu k protestu.

Globální demokracie

- Souvisí s proměnou fungování teritoriálně uzavřených národních států
- G.D. jako prostředek k nastolení **globální spravedlnosti**
- Účast **transnacionální/globální občanské společnosti**
- Omezení **mocenských výstřelků** některých států

-
- Problém kulturní a jazykové **plurality**
 - Neexistence **světového „lidu“**
 - **Globální spravedlnost?**

Evroparlament doporučil řízení proti Maďarsku kvůli ohrožení evropských hodnot

ČTK 12.9.2018

2 typy demokracie

A) Nástroje **přímé demokracie:**

- Referendum
- Lidová iniciativa
- Přímá volba prezidenta
- Primární volby

B) **Zastupitelská (reprezentativní) demokracie**

Hlavní modely reprezentace:

- 1) Model správce – *elitistické pojetí založené na přesvědčení, že reprezentovat by měla jen vzdělaná elita*
- 2) Model delegáta – *pevné sepětí zástupců se zájmy voličstva*
- 3) Model mandátu – *oprávnění realizovat navržený program*
- 4) Model podobnosti – *myšlenka typově odpovídající reprezentace (jen žena může reprezentovat zájmy ženy nebo jen Rom zájmy Romů apod.)*

Polyarchická demokracie

-Pojem zavedený do politologického diskursu v roce 1953 R. **Dahlem**.

-odvozeno z řeckých slov „mnoho“ a „vláda“, čili „vláda mnohých“

Označuje polit. systém moderních zastupitelských demokracií se všeobecným volebním právem a s fungujícími 6 uvedenými institucemi.

Zákl. polit. instituce rozvinutých moderních demokracií (dle Dahla)

- 1) Volení státní činitelé - základ zastupitelské demokracie
- 2) Svobodné, spravedlivé a pravidelné volby
- 3) Svoboda projevu
- 4) Přístup k alternativním zdrojům informací - právo na informace
- 5) Svoboda shromažďování a sdružování
- 6) Inkluzivní občanství (zahrnující všechny dospělé lidi)

(Pramen: Dahl, R.: „O demokracii.“ Praha 2001)

Postoje občanů a demokratizace

- Demokracie je nejpreferovanější formou vlády na světě, ale existují významné rozdíly mezi zeměmi v postojích k základním hodnotám demokracie
- Pouhá preference demokracie nestačí proto, aby se země demokratizovala
 - Povrchní preference – dnes je společensky konformní preferovat demokracii
 - Instrumentální – od demokracie se očekává zisk (ekonomický rozvoj, lepší sociální situace, lepší bezpečnostní situace)
 - Povrchní a instrumentální preference nestačí pro demokratizaci, protože lidé nepreferují základní demokratické hodnoty (svoboda, rovnost)
- Demokratizace je pravděpodobná tam, kde jsou preferovány demokratické hodnoty

Postoje občanů a demokratizace

Priority občanů odráží jejich socioekonomickou situaci (základní potřeby).

Tam, kde jsou prioritou samotné materiální potřeby (přežití), je preference svobody na spodním žebříčku hodnot.

Čím se lidé mají lépe, tím se posunuje preference svobody výše na žebříčku priorit.

Vliv na tento posun má i rostoucí míra vzdělanosti obyvatel, informační technologie a propojení s okolním světem.

Závěr: Modernizace může změnit postoje obyvatel k režimu a demokratizovat ho (Inglehart, Welzel) = tzv. přístup mezigeneračních hodnotových změn.

Postoje k demokracii (legitimita demokracie)

- Indikátory:

- Legitimita demokracie:

- „Demokracie má možná své problémy, ale je lepší než kterákoli jiná forma vlády.“

- „Jak důležité je pro Vás žít v zemi s demokratickou vládou?“

- Spokojenost s fungováním demokracie:

- „Jste celkově s tím, jak se u nás rozvíjí demokracie:

- velmi spokojen(a),

- poměrně spokojen(a),

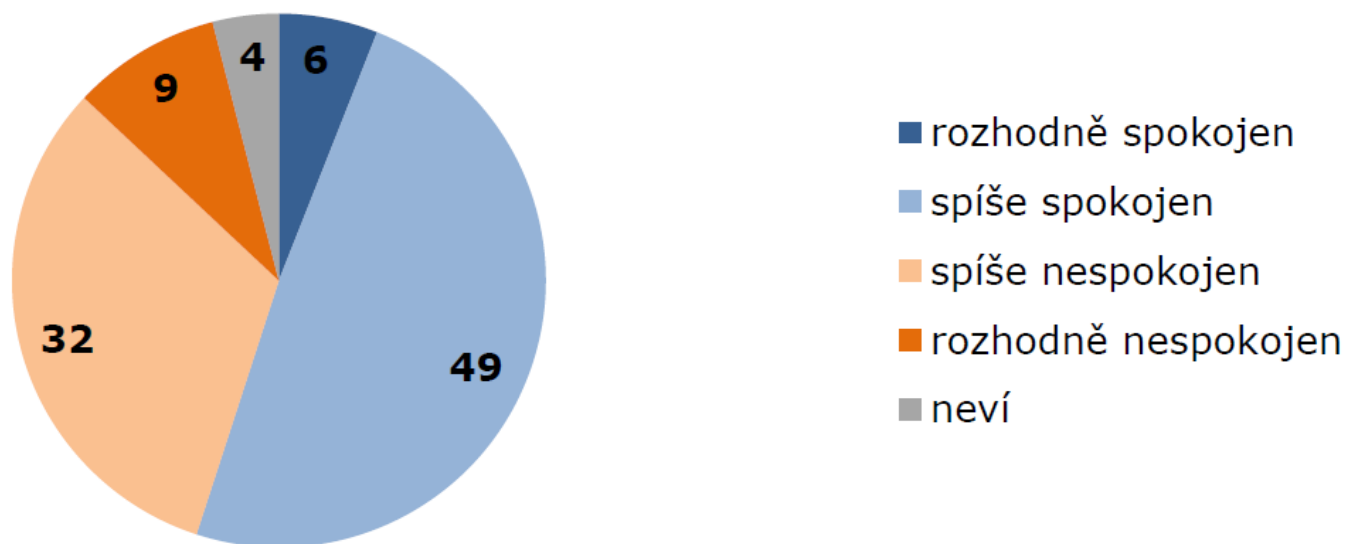
- ne příliš spokojen(a)

- vůbec nespokojen(a)“

ČR: spokojenost s demokracií

pd150312a

Graf 1: Spokojenost s fungováním demokracie v ČR (v %)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 2. – 9. 2. 2015, 1069 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

ČR: spokojenost s demokracií

Tabulka 1: Spokojenost s fungováním demokracie v ČR - časové srovnání (v %)

	12/04	02/07	02/08	02/09	02/10	02/11	02/12	02/13	02/14	10/14	02/15
rozhodně spokojen	1	4	4	6	4	8	5	1	6	7	6
spíše spokojen	39	46	44	42	39	43	38	32	42	41	49
spíše nespokojen	48	34	37	35	38	35	37	45	34	35	32
rozhodně nespokojen	7	11	13	13	15	11	16	18	15	12	9
spokojen/nespokojen	40/55	50/45	48/50	48/48	43/53	51/46	43/53	33/63	48/49	48/47	55/41

Poznámka: Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost.

ČR: důvěra v instituce

Tabulka 1: Důvěra obyvatel ústavním institucím (v %)

DŮVĚRA	IX/14	X/14	XI/14	XII/14	I/15	II/15	III/15	IV/15	V/15	VI/15	IX/15
Prezident	55	58	37	34	44	44	47	47	46	45	55
Vláda	45	49	45	44	47	49	45	46	44	45	46
Poslanecká sněmovna	34	34	34	29	37	36	32	34	34	33	35
Senát	33	31	32	30	35	35	33	35	34	33	36
Krajské zastupitelstvo	45	40	44	40	46	45	45	44	43	41	46
Obecní zastupitelstvo	60	58	-	62	63	66	66	64	62	59	64
Starosta	59	57	-	62	62	65	64	63	62	60	64
Hejtman	41	36	41	38	42	42	42	41	38	38	42

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně důvěřuje“ a „spíše důvěřuje“. Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „spíše nedůvěřuje“ a „rozhodně nedůvěřuje“ a odpověď „nevím“.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 7. – 14. září 2015, 994 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Vývoj důvěry/nedůvěry obyvatel v ústavní instituce v roce 2017:

Viz stránky:

<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/cvmm-duvera-v-prezidenta-opet-vzrostla-veri-mu-51-lidi/1534065>

Doporučená literatura k tématu

- Čermák, V.: *Otázka demokracie 1. Demokracie a totalitarismus*. Praha, 1992.
- Dahl, R.: *O demokracii*. Praha, 2000.
- Linek, L.: *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha, 2010.
- Sartori, G.: *Teória demokracie*. Bratislava 1993.
- Tocqueville, A. de: *Demokracie v Americe*. Praha 2000 (či vydání z roku 1992).

Doporučený web:

<http://www.obcanskevzdelavani.cz/o-nas>